

Catharina De Grote, keizerin aller Russen, 1729-1796, vrouwengeschiedenis (1998)

Sieth Delhaas

Doorkijk, april 1998

Inleiding

‘Een verblindend blank gezichtje, grote blauwe ogen, lange donkere wimpers, een rechte neus, een mond die lijkt te vragen om gekust te worden, volmaakt gevormde armen en handen en een slank figuurtje; zij is tamelijk lang, erg lichtvoetig en toch waardig; zij heeft een prettige stem en een vrolijke lach; ze voelt zich evenzeer thuis in de meest kinderlijke en gekke spelletjes als in het optellen van een reeks moeilijke getallen.’

Deze beschrijving van de machtigste vrouw uit de achttiende eeuw is van Stanislaus Poniatovski. Als secretaris van de Britse gezant komt hij, 22 jaar jong naar Rusland (1756). Later wordt hij één van de minnaars van Catharina.

Meer dan een mannenverslindende vrouw

Misschien is het velen vergaan als mij toen ik me voor het eerst met haar bezighield: verbazing dat Catharina niet een Russisch, maar een Duits prinsesje uit een heel klein, onaanzienlijk vorstendommetje bleek te zijn. Voor mij is ze daardoor interessanter geworden omdat haar geschiedenis veel genuanceerder ligt dan gedacht. Ik wist niet veel meer van haar dan dat ze een wrede, mannenverslindende keizerin was. Weliswaar gerekend tot de Europese vorsten die in de Franse Verlichting waren geïnteresseerd, maar die de ideeën nooit in praktijk bracht.

Auteur Vincent Cronin zegt in zijn levensbeschrijving van Catharina: ‘Er zijn over deze Russische keizerin vele legenden in omloop, vooral over haar liefdesaffaires, terwijl er zoveel stof beschikbaar is die het tegendeel bewijst.’ Ik koos voor het boek van Cronin omdat hij zijn kennis onder andere put uit een dagboek dat een Engelse predikant en wetenschapper schreef, toen hij in de jaren 1792-94 een jonge landgenoot op een reis door Rusland begeleidde. Dit dagboek is pas in 1971 gepubliceerd; het leverde veel nieuwe gezichtspunten op Catharina’s regeringsperiode. Daarnaast gebruikte Cronin rapporten van buitenlandse ambassadeurs, die pas ná 1945 beschikbaar kwamen.

Rechte rug

Sophie, zoals Catharina tijdens haar Duitse jeugd heet, wordt lutheraans opgevoed. Dankzij haar Franse gouvernante leert Sophie snel Frans spreken en de inhoud van Molières toneelstukken kennen. Ze leert al jong om zelfstandig en kritisch te denken.

Dat ze de zware taak als keizerin in een ver, maar vooral vreemd land op zo'n bijzondere manier heeft kunnen volbrengen, is wellicht terug te voeren op een ingrijpende gebeurtenis in haar jeugd.

Zeven jaar oud wordt ze ernstig ziek. Na drie weken bedrust wordt ontdekt dat haar rug is scheefgegroeid. De beul van Stettin, door haar vader te hulp geroepen, maakt voor haar een stijf en strak zittend keurslijfje bevestigd aan een houten raamwerk dat ze dag en nacht moet dragen. Na tweeënhalf jaar is haar rug weer recht.

Zorgen over Rusland

In 1744 worden er door keizerin Elisabeth van Rusland voorstellen gedaan voor een huwelijk van Sophie met Peter III, toekomstige tsaar van Rusland. Na haar aankomst in Rusland

krijgt Sophie onmiddellijk onderricht in het orthodoxe geloof. Vanaf het sacrament van haar bevestiging heet ze Catharina.

Van keizerin Elisabeth, 34 jaar oud en ongehuwd, leert ze dat deze zich niet gehinderd voelt door haar vrouw-zijn. Omdat de Russen niet de invloed van de westerse kerkvaders hebben ondergaan, is de opvatting hun vreemd dat een vrouw 'minderwaardig' is en dat het 'onnatuurlijk' is als zij heerst.

Na haar huwelijk met haar neefje Peter volgen er zes bizarre huwelijksjaren waarin de aanstaande tsaar zich met speelgoedsoldaatjes vermaakt en zijn huwelijksplicht niet nakomt.

Catharina leest Franse en Griekse filosofen en verdiept zich in nieuwe regeringsvormen.

Zij maakt zich zorgen over Ruslands toekomst. Ze is van het land gaan houden. Haar echtgenoot Peter, net als zij van Duitse afkomst, haat Rusland. Hij wil er een soort Pruisisch bewind voeren. Wat, als keizerin Elisabeth, die steeds vaker ziek is, sterft? Peter vindt dat Rusland te lang door vrouwen is bestuurd. Hij is van plan de doodstraf weer in te voeren die Elisabeth juist heeft afgeschaft.

Deze ontwikkelingen en nog veel meer affaires brengen Catharina ertoe dat zij, als de keizerin sterft en Peter zijn kroning tot keizer steeds maar uitstelt, op 28 juni 1762 een coup tegen haar echtgenoot ondersteunt.

Een etmaal later is Catharina, 33 jaar oud, keizerin zonder één druppel bloed te hebben vergoten. Haar man wordt een paar dagen later vergiftigd en gewurgd. De geschiedenis zegt dat Catharina er niet bij betrokken was.

Het goede voorbeeld

Catharina treft een land in grote schulden aan. Het eerste wat ze doet is een landkaart aanschaffen voor de Senaat die geen besef heeft van de omvang van het rijksgebied. Ze wil de

welstand in haar land verhogen. Ze stuurt deskundigen naar de verste uithoeken van het land om de bodemgesteldheid te bestuderen en stelt plannen op voor het planten van gewassen. Uit eigen zak betaalt ze de subsidies om landeigenaren Engelse landbouwmethodes te leren. Ze gaat op zoek naar mineralen en biedt ondernemers de mijnen te koop aan. In 1773 worden de zilverlagen aan de grens met Mongolië ontdekt. Ze moedigt de bonthandel aan.

Onderwijs, een onbekend verschijnsel, zet ze in de steigers door eigenhandig een statuut te schrijven waarin ze de staat verantwoordelijk houdt voor onderwijs aan kinderen vanaf 5 jaar en van beide geslachten. Leraren die in de verste uithoeken van het land dienst willen gaan doen, krijgen extra salaris aangeboden.

Gezondheidszorg wordt een nieuw fenomeen. Catharina, die haar hele leven angst heeft voor pokken, laat zich op 12 oktober 1768 als eerste in het land tegen deze ziekte inenten door de Engelsman Dimsdale. Zij hoopt dat velen van de aristocratie haar voorbeeld zullen volgen. Zowel in Petersburg als in Moskou koopt ze huizen die ingericht worden als inentingsklinieken. Dimsdale krijgt de opdracht een voorlichtingsboekje over de entingen te schrijven. In 1763 sticht Catharina de eerste medische faculteit met het doel Russische artsen, apothekers en chirurgen op te leiden om in alle provincies van haar grote rijk de medische zorg en kennis te bevorderen.

Vondelingen

In Moskou bouwt ze een vondelingentehuis van vijf verdiepingen. Als een moeder haar kind wil laten opnemen, hoeft ze slechts aan te bellen waarna een mand wordt neergelaten waar ze haar kind in kan leggen. Van de vrouw wordt niet meer gevraagd dan een briefje met de voornaam van het kind en of het al dan niet gedoopt is.

Affaires

Wie Catharina de Grote's leven volgt komt inderdaad talloze liefdesaffaires op het spoor. Maar doet ze daarin onder voor haar mannelijke collega-vorsten uit die tijd? Feiten die bij zulke stories verloren dreigen te gaan zijn haar uitnemend vernieuwende ondernemingen tijdens haar lange regeringsperiode. Wie het tot in details kan er meer over lezen.

Literatuur:

- Vincent Cronin, *Catharina de Grote, keizerin aller Russen*, Amsterdam 1979.
- Jansen, M en E. van Ree, *Russische schurken, Arbeiderspers* 1992
- Hans Driessen, *Tsaar Paul*, Amsterdam 1994